

Uchwała z dnia 2 kwietnia 2008 r., III CZP 12/08

Sędzia SN Marek Sychowicz (przewodniczący)

Sędzia SN Marian Kocon (sprawozdawca)

Sędzia SN Krzysztof Strzelczyk

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Gminy Miejskiej K. przy uczestnictwie Jolanty W., Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa i Prezydenta Miasta K. oraz Mieczysława K. o ustanowienie kuratora spadku, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 2 kwietnia 2008 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Krakowie postanowieniem z dnia 18 grudnia 2007 r.:

"Czy na postanowienie o zwolnieniu z funkcji kuratora spadku i powołanie w to miejsce innej osoby przysługuje kuratorowi apelacja?"

podjął uchwałę:

Na postanowienie sądu o zwolnieniu z funkcji kuratora spadku i powołaniu w to miejsce innej osoby kuratorowi przysługuje apelacja.

Uzasadnienie

Rozpoznając zażalenie kuratora spadku na postanowienie Sądu pierwszej instancji odrzucające jego zażalenie na postanowienie zmieniające osobę kuratora Sąd Okręgowy powziął poważną wątpliwość odzwierciedloną w treści przytoczonego na wstępie zagadnienia prawnego, przedstawionego Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia.

Wątpliwość powstała dlatego, że ustawą z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1804 – dalej: „ustawa nowelizująca”) uchylony został art. 932 k.p.c., który w związku z art. 667 § 2 k.p.c. przewidywał możliwość zaskarżenia takiego postanowienia zażaleniem. Sąd Okręgowy, dostrzegając zmianę stanu prawnego wywołaną uchynieniem tego przepisu, powziął poważne wątpliwości co do jej

skutków w zakresie możliwości podważenia postanowienia o zmianie osoby kuratora spadku. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sprawy związane z zarządem spadku nieobjętego rozpoznawane są w trybie nieprocesowym (art. 666 i nast. k.p.c.). Kodeks postępowania cywilnego nakłada na sąd obowiązek czuwania nad całością spadku aż do jego objęcia przez spadkobiercę, a w razie potrzeby – ustanowienia kuratora spadku. Stosownie do art. 667 k.p.c., zadaniem kuratora spadku jest wyjaśnienie, kto jest spadkobiercą, oraz zarządzanie majątkiem spadkowym pod nadzorem sądu. Sposób sprawowania zarządu nie jest uregulowany wprost; art. 667 § 2 k.p.c. nakazuje stosować w tym przypadku odpowiednio przepisy o zarządzie w toku egzekucji z nieruchomości. Technika odesłania do odpowiedniego stosowania przepisów o zarządzie w toku egzekucji z nieruchomości ustawodawca posłużył się również w przypadku zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem (art. 615 k.p.c.) i zarządu tymczasowego w ramach zabezpieczenia spadku (art. 636 k.p.c. w związku z § 9 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczeniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza – Dz.U. Nr 92, poz. 411). W orzecznictwie Sądu Najwyższego zwrócono uwagę, że w ten sposób kodeks postępowania cywilnego ujedynił instytucję zarządu, regulowaną przed jego wejściem w życie w odrębnych aktach prawnych, tj. w dekreście z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu spadkowym (Dz.U. Nr 63, poz. 346; art. 7, 21 i 82-84), dekreście z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu niespornym z zakresu prawa rzeczowego (Dz.U. Nr 63, poz. 345, art. 2-16) oraz przepisami art. 772-802 d.k.p.c. według tekstu jednolitego z 1950 r. (Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394) (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2001 r., III CZP 51/00, OSNC 2001, nr 6, poz. 81).

Zgodnie z art. 518 k.p.c., od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy przysługuje apelacja. Środkiem kontroli innych postanowień wydawanych w trybie nieprocesowym, mających charakter formalny, jest zażalenie, przy czym przysługuje ono jedynie w wypadkach określonych w ustawie. Od zasady, że na postanowienia sądu co do istoty sprawy przysługuje apelacja, istnieją jednak wyjątki dopuszczające zaskarżanie tych postanowień zażaleniem. Jest tak w przypadkach określonych np. w art. 551 § 1, art. 586¹ oraz

art. 612 § 2 k.p.c. (por. uzasadnienie uchwał z dnia 21 listopada 2006 r., III CZP 49/06, OSNC 2007, nr 7-8, poz. 98, i z dnia 31 stycznia 2001 r., III CZP 51/00).

Charakter postanowienia zwalniającego dotychczasowego kuratora spadku i ustanawiającego w jego miejsce kuratorem inną osobę nie był rozważany w dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego i w wypowiedziach doktryny, postanowienie to wykazuje jednak wiele podobieństw do postanowienia, mocą którego sąd zwalnia z funkcji dotychczasowego zarządcę rzeczy wspólnej i powołuje w to miejsce nowego zarządcę (art. 931 § 2 w związku z art. 615 k.p.c.). To postanowienie uznawane jest zarówno w literaturze, jak i w judykaturze za orzeczenie merytoryczne, orzekające co do istoty sprawy (por. uzasadnienie uchwał Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1999 r., III CZP 25/99, OSNC 2000, nr 3, poz. 45, z dnia 31 stycznia 2001 r., III CZP 51/00, z dnia 21 listopada 2006 r., III CZP 49/06, z dnia 26 lutego 2007 r., III CZP 149/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 27). Ponadto, poza postanowieniem zwalniającym dotychczasowego zarządcę i ustanawiającym w to miejsce zarządcą inną osobę, za postanowienie orzekające co do istoty sprawy w postępowaniu w sprawach dotyczących zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem, uważa się m.in. postanowienie zobowiązujące zarządcę do wypłacenia określonej kwoty tytułem nadwyżki dochodów (art. 613 k.p.c.; por. uchwałę z dnia 21 listopada 2006 r., III CZP 49/06), postanowienie, którego przedmiotem jest zatwierdzenie lub odmowa zatwierdzenia sprawozdania zarządcy (art. 937 § 2 w związku z art. 615 k.p.c.; por. uchwałę z dnia 31 stycznia 2001 r., III CZP 51/00) i postanowienie w przedmiocie udzielenia zarządcy zezwolenia na czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu oraz na wydzierżawienie nieruchomości (art. 935 § 3 i art. 936 w związku z art. 615 k.p.c.).

Pogląd opowiadający się za merytorycznym charakterem postanowienia zwalniającego dotychczasowego zarządcę i powołującego na to stanowisko inną osobę wymaga odniesienia także do postanowienia zwalniającego dotychczasowego kuratora spadku i ustanawiającego w to miejsce kuratorem inną osobę. W obu przypadkach podstawę wydania tego postanowienia stanowi odpowiednio stosowany art. 932 § 2 i 3 k.p.c.; motywem do wydania postanowienia o zmianie osoby sprawującej funkcję jest na ogół nienależyte wykonywanie przez dotychczasowego zarządcę albo kuratora spadku swoich obowiązków. Zarządca i kurator spadku mają za zadanie zarządzać cudzym majątkiem, z tym że w przypadku kuratora spadku dochodzi obowiązek poszukiwania spadkobierców; obaj

dysponują legitymacją procesową bierną i czynną w sprawach wynikających z zarządu (art. 935 § 1 zdanie drugie w związku z art. 615 i 667 § 2 k.p.c.). Skoro na potrzeby określenia charakteru orzeczenia za „sprawę” uznaje się orzekanie w przedmiocie zobowiązania zarządcy rzeczy wspólnej do wypłaty nadwyżki dochodów, zatwierdzenia sprawozdania zarządcy bądź udzielenia zarządcy zezwolenia na czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu, to „sprawę” w tym znaczeniu wszczyna także wniosek o zmianę osoby kuratora spadku, a sąd orzekając o tym wniosku, orzeka co do jej istoty.

W świetle poglądów orzecznictwa przedmiotem orzeczenia co do istoty sprawy jest żądanie zawarte we wniosku o wszczęcie postępowania lub we wnioskach zgłoszonych w toku postępowania (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 1970 r., II CR 159/70, OSNCP 1970, nr 11, poz. 209). Odmienne niż w przypadku orzeczeń w kwestiach procesowych, chodzi tu o orzeczenia merytoryczne, których wyróżnikiem jest właściwe podłoże materialnoprawne, umożliwiające rozstrzygnięcie o żądaniu będącym przedmiotem postępowania (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2000 r., III CZP 30/99, OSNC 2000, nr 6, poz. 106). Takiego charakteru postanowienia zmieniającego osobę kuratora spadku nie zmienia okoliczność, że postanowienie to, analogicznie jak w przypadku zarządcy w sprawach związanych z zarządem współwłasnością i użytkowaniem, może zostać wydane z urzędu (art. 931 § 2 w związku z art. 667 § 2 k.p.c.). Należy także odnotować, że w wymienionej uchwale Sąd Najwyższy uznał za orzekające co do istoty sprawy postanowienie w przedmiocie zwolnienia opiekuna osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej.

Reasumując, pogląd, że postanowienie zwalniające dotychczasowego kuratora spadku i ustanawiającego w to miejsce kuratorem inną osobę ma charakter postanowienia orzekającego co do istoty sprawy wpisuje się w dotychczasową linię orzecznictwa i stanowi jej prostą kontynuację.

Przechodząc do analizy właściwego środka zaskarżenia, trzeba wskazać, że pomimo iż merytoryczny charakter postanowienia o zmianie zarządcy nie budził wątpliwości, to przed wejściem w życie ustawy nowelizującej nie było ono zaskarżalne apelacją, lecz zażaleniem. Tłumacząc to stanowisko, w uchwale z dnia 23 września 1999 r., III CZP 25/99, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że zawarte w art. 615 k.p.c. odesłanie do przepisów o zarządzie w toku egzekucji z nieruchomości odnosi się także do przepisów określających środek zaskarżenia od postanowienia, w

którym sąd dokonuje zmiany ustanowionego zarządcy. Stanowiska zajętego w tej uchwale nie można interpretować w ten sposób, że zaskarżalność postanowienia o zmianie zarządcy wynikała stąd, iż art. 932 k.p.c. przewidywał możliwość zaskarżenia zażaleniem postanowienia o zmianie zarządcy. Przypadek ten Sąd Najwyższy traktował jako sytuację, w której wyjątkowo, z mocy szczególnego przepisu, na postanowienie orzekające co do istoty sprawy przysługuje nie apelacja, lecz zażalenie (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2001 r., III CZP 51/00). Przepis art. 932 k.p.c. nie decydował zatem o zaskarżalności konkretnych postanowień wydawanych w toku postępowania dotyczącego zarządu rzeczą wspólną, a jedynie rzutował na postać środka zaskarżenia. Ujmując rzecz w ten sposób, jasne jest, że uchylenie art. 932 k.p.c. nie oznacza, iż postanowienie o zmianie osoby zarządcy jest niezaskarżalne, a powoduje jedynie powrót do typowej postaci środka zaskarżenia, jaką w przypadku postanowień orzekających co do istoty sprawy jest apelacja (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2008 r., III CZP 149/07).

Stanowisko to należy odnieść także do postępowania dotyczącego zarządu spadkiem nieobjętym. Przyjmując zatem, że do chwili uchylenia art. 932 k.p.c., na zasadzie odstępstwa od reguły art. 518 k.p.c., przepis art. 932 k.p.c. w połączeniu z art. 667 § 2 k.p.c. przewidywał zażalenie jako środek zaskarżenia na postanowienie zwalniające dotychczasowego kuratora spadku i ustanawiające kuratorem inną osobę, to jego uchylenie powoduje powrót do reguły ogólnej (art. 518 k.p.c.).

Stanowisko, że na postanowienie zwalniające dotychczasowego kuratora spadku i ustanawiające w to miejsce kuratorem inną osobę, przysługuje apelacja, nie przesądza, że przysługuje ona także odwołanemu kuratorowi.

Podmiotem uprawnionym do wniesienia apelacji w postępowaniu nieprocesowym jest uczestnik, czyli zainteresowany, biorący udział w postępowaniu lub wezwany do wzięcia udziału, zainteresowanym zaś ten, którego praw postępowanie dotyczy (art. 510 k.p.c.). W świetle tych zasad, kurator spadku jest niewątpliwie uczestnikiem, z tym że nie broni on własnych interesów, lecz działa na rzecz spadkobierców. Na rzecz spadkobierców kurator spadku działa także wówczas, gdy zostanie wytoczone przeciwko niemu powództwo dotyczące spadku; wyrok wydany w sprawie przeciwko kuratorowi wiąże spadkobierców (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1956 r., III CR 566/56, OSN 1956, nr 4, poz. 115).

Charakteryzując pozycję kuratora spadku jako strony postępowania procesowego, można odwołać się do dostrzeganej od dawna w piśmiennictwie i orzecznictwie sytuacji, w której jako strona występuje podmiot niezajmujący pozycji strony twierdzonego stosunku materialnoprawnego, na którym oparte jest żądanie powództwa. Zachodzi wówczas konieczność posługiwania się pojęciem strony procesowej w rozumieniu materialnym oraz procesowym (formalnym). Rozróżnienie to jest dokonywane i aprobowane także w judykaturze (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 sierpnia 2005 r., II PZ 22/05, OSNP 2006, nr 11-12, poz. 185, uchwały z dnia 21 października 2005 r., III CZP 77/05, OSNC 2006, nr 9, poz. 143, i z dnia 11 października 1980 r., III CZP 37/80, OSNCP 1981, nr 4, poz. 48, oraz wyroki z dnia 7 października 2004 r., IV CK 86/04, "Biuletyn SN" 2005, nr 2, s. 15, i z dnia 4 maja 1966 r., II CR 103/66, OSNCP 1967, nr 2, poz. 25).

Za stronę w znaczeniu formalnym uważa się m.in. zarządcę w postępowaniu egzekucyjnym z nieruchomości, co oczywiście rzutuje na pozycję kuratora spadku, gdyż do sprawowania zarządu spadkiem mają odpowiednie zastosowanie przepisy o zarządcy (art. 667 § 2 k.p.c.). Przechodząc na płaszczyznę trybu nieprocesowego, kuratora spadku należy określić mianem uczestnika postępowania w znaczeniu formalnym, działającego w imieniu własnym, lecz na rzecz spadkobierców. Pojęcie to nie jest obce piśmiennictwu, w którym zauważa się, że z osobami działającymi w imieniu własnym, lecz na rzecz innych podmiotów, są osoby występujące nie tylko w trybie procesowym, lecz także w postępowaniu nieprocesowym.

Szczególny status kuratora spadku jako uczestnika postępowania w znaczeniu formalnym nie przemawia za odjęciem mu legitymacji do zaskarżenia postanowienia zwalniającego go z funkcji; kurator spadku jest uczestnikiem postępowania, a sprawa o zmianę kuratora niewątpliwie dotyczy jego praw w rozumieniu art. 510 k.p.c. Jest to oczywiste, gdyż od decyzji sądu zależy, czy kurator będzie w dalszym ciągu sprawował swoją funkcję. W tym przypadku, odmiennie niż w sytuacjach, w których kurator spadku działa na rzecz spadkobierców, chodzi o jego własne uprawnienie do dalszego sprawowania funkcji, którego zostaje pozbawiony mocą decyzji sądu. Nie można zatem zgodzić się z poglądem, że postanowienie o zwolnieniu kuratora spadku nie dotyka w żaden sposób jego praw. Idąc tym tropem można by twierdzić, że praw syndyka masy upadłości nie dotyka postanowienie o jego odwołaniu. Zezwalając na zaskarzenie

tego postanowienia przez syndyka zażaleniem (art. 172 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.), ustawodawca był jednak innego zdania, co dotyczy także nadzorcy sądowego i zarządcy w postępowaniu upadłościowym. Podobnie, przed uchyleniem art. 932 k.p.c. w literaturze dopuszczano możliwość złożenia zażalenia przez zarządcę egzekucyjnego na postanowienie odwołujące go z funkcji, mimo że osoba ustanowiona zarządcą nie miała również żadnego „prawa” do powołania na to stanowisko. (...)

Można dodać jeszcze dwa argumenty. Jak wskazano, przed uchyleniem art. 932 k.p.c. w piśmiennictwie dopuszczano możliwość wniesienia przez zarządcę w postępowaniu egzekucyjnym zażalenia na postanowienie odwołujące go z funkcji, co przesądzało taką legitymację sądowego zarządcy rzeczą wspólną (art. 615 k.p.c.) i kuratora spadku (art. 667 § 2 k.p.c.). Przyjęcie w obecnym stanie prawnym odmiennego stanowiska prowadzi do wniosku, że powrót do ogólnej reguły zaskarżalności postanowień orzekających co do istoty sprawy spowodował zmiany w kręgu podmiotów uprawnionych do zaskarżenia postanowienia. Rozwiązanie takie nie jest uzasadnione, gdyż – co pośrednio potwierdza uzasadnienie ustawy nowelizującej – skreślenie art. 932 k.p.c. nie miało służyć zmianom w zakresie zaskarżalności postanowień wydawanych w trybie nieprocesowym, lecz wyłącznie usprawnieniu postępowania egzekucyjnego (por. Sejm IV kadencji, druk nr 965). (...)

Reasumując, na postanowienie sądu o zwolnieniu z funkcji kuratora spadku i powołaniu w to miejsce innej osoby kuratorowi przysługuje apelacja (art. 518 zdanie pierwsze k.p.c.).

Z tych względów podjęto uchwałę, jak na wstępie.